

Stf justitieombudsmannen
Karin Almgren

Kritik mot Kriminalvården, häktet Sollentuna, för att intagna utan restriktioner inte får tillräcklig tid i gemensamhet

Beslutet i korthet: Bostadsrummen i häktet Sollentuna har dubbelbelagts utan att gemensamhetslokalerna anpassats efter det nya antalet intagna. Intagna utan restriktioner har till följd av det bara fått vistas i gemensamhet två och en halv timme varannan dag och drygt tre timmar varannan dag, inkl. tiden för utomhusvistelse. JO kritiserar häktet för rutinen och uttalar att den står i strid med huvudregeln om att häktade utan restriktioner ska få vistas tillsammans med andra intagna under dagtid om de önskar det. Enligt JO kan resursbrist inte ursäktas en så pass omfattande begränsning av gemensamhetsvistelse för intagna utan restriktioner som rutinen inneburit.

Anmälningarna

I varsin skrift framförde fem intagna klagomål mot Kriminalvården, häktet Sollentuna. Klagomålen gällde i huvudsak att häktets rutiner för avskildhet i samband med dygnsvilan innebar att intagna på gemensamhetsavdelningarna hölls inlåsta på sina rum under stora delar av dagen.

Utredning

Inledningsvis hämtade JO in muntliga upplysningar från häktet Sollentuna. Det framgick då bl.a. att intagna utan restriktioner vistades i gemensamhet på förmiddagen varannan dag och på eftermiddagen varannan dag. Tiderna för gemensamhet, kl. 08.30–11.45 respektive kl. 14.10–16.45, inkluderade utomhusvistelse. Rutinen hade gällt sedan maj 2024.

JO begärde därefter att Kriminalvården skulle yttra sig över och redovisa sin bedömning av det som kommit fram, särskilt i fråga om hur rutinerna förhåller sig till 2 kap. 5 § häkteslagen (2010:611), HäL. Kriminalvården, genom chefen för sektionen för verksamhetsjuridik – verkställighet, straffrätt m.m., yttrade sig i huvudsak enligt följande:

Utredning

Genom beslut den 19 februari 2024 i dnr KV 2024-4184 gav direktören för avdelningen för anstalt, häkte och frivård vid Kriminalvårdens huvudkontor samtliga regionchefer i uppdrag att planera och vidta åtgärder för att tillse att

bl.a. intagna utan gemensamhetsrestriktioner kan placeras tillsammans med andra intagna i den omfattning som är möjlig.

Uppgifter om sakförhållandena har inhämtats från Kriminalvårdens region Stockholm, som i sin tur har hämtat in uppgifter från häktet Sollentuna. Därigenom har, utöver vad som framgår av den tjänsteanteckning som bifogats JO:s remiss, i huvudsak följande framkommit.

Häktet Sollentuna har två gemensamhetsutrymmen som är anpassade för 24 intagna vardera. På grund av den höga beläggningen är alla bostadsrum på gemensamhetsavdelningarna nu dubbelbelagda. Det har medfört att 48 intagna måste dela på gemensamhetsutrymme som är anpassat för 24 intagna. Att alla rum är dubbelbelagda innebär också att de intagna har samsittning med en medintagen under den tid de inte befinner sig i gemensamhet. Häktet erbjuder de intagna olika spel att spela under tiden de är inlåsta. Häktet har personalmöte på onsdagseftermiddagar, samtidigt som de intagna som vistas i gemensamhet har tid för utomhusvistelse. Enbart de intagna som inte vill vistas utomhus den dagen låses in i sina bostadsrum under mötestiden.

Rättslig reglering m.m.

Häkteslagstiftningen

Av 1 kap. 4 § häkteslagen (2010:611), HäL, följer att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Av 1 kap. 5 § HäL följer att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och den intagne samtycker till det, ska åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

Av 1 kap. 6 § HäL följer att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av denna lag eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Av 2 kap. 1 § HäL följer att en intagen har rätt att placeras i enrum. Två eller flera intagna får dock placeras i samma rum om det är nödvändigt av utrymmesskal eller någon annan särskild anledning.

Av 2 kap. 5 § HäL följer att en intagen ska ges möjlighet att dagtid vistas tillsammans med andra intagna (gemensamhet), om inte den intagne är placerad i en annan förvaringslokal än i ett häkte och lokalförhållandena inte tillåter gemensamhet, det av säkerhetsskäl är nödvändigt att hålla den intagne avskild från andra intagna, eller det är nödvändigt för att genomföra en kroppsbesiktning.

Av 2 kap. 7 § HäL följer att en intagen ska ges möjlighet att vistas utomhus minst en timme varje dag, om det inte finns synnerliga skäl mot det.

Av förarbeten till 2 kap. 7 § HäL framgår bl.a. följande. Endast om synnerliga skäl talar mot det får utomhusvistelse vägras. Det kan t.ex. avse en oförutsedd situation där det är nödvändigt att hålla de intagna avskilda från varandra med stöd av 6 kap. 5 § och det till följd därav saknas praktiska förutsättningar att låta de intagna vistas utomhus (se prop. 2009/10:135 s. 131 och 187).

Kriminalvårdens interna styrning

Av avsnitt 2.1 i Kriminalvårdens handbok om gemensamhet och avskildhet i häkte (2018:13) framgår bl.a. följande. Huvudregeln i häkte är att den intagne under dagtid ska få vistas tillsammans med andra intagna om han eller hon önskar det. - Det finns ingen fastställd minimitid per dag som ska uppnås för att en intagen ska anses vara i gemensamhet. All form av gemensamhet är värdefull, även sådan som sker under begränsad tid, som exempelvis gemensam promenad

tillsammans med andra intagna. En allmän strävan för häktet bör vara att erbjuda intagna så mycket tid i gemensamhet som möjligt.

Av avsnitt 3.1 i Kriminalvårdens handbok om fritid i anstalt och häkte (2014:1) framgår bl.a. att den intagne inte har rätt att själv bestämma när eller hur utomhusvistelsen ska ske.

Kriminalvårdens bedömning

Det har inte framkommit att någon av de i ärendet aktuella intagna varit placerad i avskildhet eller föremål för restriktioner. Enligt 2 kap. 5 § häkteslagen ska de intagna då vistas i gemensamhet.

Utredningen visar att de intagna på de aktuella avdelningarna i häktet Sollentuna har fått vistas i gemensamhet ungefär två och en halv timme per dag, inklusive tid för utomhusvistelse. Tiden i gemensamhet har begränsats till följd av dubbelbeläggning i häktet, som har motiverats av myndighetens svåra platsbrist. Det är givetvis olyckligt att de intagna på avdelningarna i fråga inte har kunnat få mer tid i gemensamhet än så. Det har dock, enligt Kriminalvårdens bedömning, inte framkommit annat än att intagna på de aktuella avdelningarna har fått vistas i gemensamhet så mycket som under rådande omständigheter varit möjligt. Därutöver konstaterar Kriminalvården att de intagna på avdelningarna i fråga också har getts möjlighet att vistas utomhus minst en timme varje dag på det sätt som följer 2 kap. 7 § häkteslagen.

Yttrandet skickades till anmälarna.

Bedömning

Kriminalvården har redogjort för relevanta rättsliga utgångspunkter. Jag hänvisar dit men vill därtill påtala att JO många gånger har framfört att gemensamhet får anses innebära att en intagen vistas tillsammans med flera andra intagna (se t.ex. JO 2024 s. 126, dnr 7437-2022). Detta synsätt återkommer även i bl.a. Kriminalvårdens handbok om gemensamhet och avskildhet i häkte (2018:13). I samma handbok framhålls att huvudregeln är att den intagne under dagtid ska få vistas tillsammans med andra intagna och att en allmän strävan är att erbjuda så mycket tid i gemensamhet som möjligt. Jag vill understryka att en intagen alltså som utgångspunkt har rätt att tillbringa stor del av dagen i sällskap med medintagna.

Av utredningen i det här ärendet står det klart att intagna på häktet Sollentuna får vistas i gemensamhet under ungefär två och en halv timme varannan dag och drygt tre timmar varannan dag, inklusive tiden för utomhusvistelse. Det framgår att detta är en direkt följd av att häktet dubbelbelagts och att gemensamhetslokalerna inte är anpassade efter det nya antalet intagna.

Jag är givetvis väl medveten om den ansträngda beläggningssituationen inom Kriminalvården. Under 2024 genomfördes på uppdrag av JO Katarina Pålsson ett antal inspektioner av häkten och anstalter för att undersöka vilka följder och risker dubbelbeläggningen kan få för de intagna. JO besökte då bl.a. häktet Sollentuna. Inspektionerna gjordes inom ramen för JO:s särskilda uppdrag som nationellt besöksorgan, enligt protokollet till FN:s konvention mot tortyr och annan omänsklig behandling (Opcat). I den rapport som därefter publicerades konstaterade JO att dubbelbeläggningen kan påverka både den psykiska och den fysiska hälsan hos de intagna. En av de rekommendationer som JO gav

Kriminalvården var att se till att samtliga utrymmen som intagna ska ha tillgång till – såsom gemensamhetsutrymmen, motionslokaler, samtalsrum och rastgårdar – är anpassade till storlek, antal och utformning efter det faktiska antalet intagna (dnr O 14-2024, s. 35).

Vid flera tidigare tillfällen har JO uttalat att det inte är acceptabelt att möjligheten till gemensamhetsvistelse inskränks på grund av bristande resurser i fråga om exempelvis bemanning och gemensamhetslokaler (se t.ex. JO 2006/07 s. 139, dnr 2273-2005, och JO 2020/21 s. 164, dnr O 7-2018). Som framgått ska häktade ha möjlighet till gemensamhet under dagtid i den mån de inte är belagda med restriktioner eller det finns individuella säkerhetsskäl emot gemensamhet (se 2 kap. 5 § Häl). Enligt min mening är det visserligen en brist att regleringen på området inte anger hur lång tiden för gemensamhet behöver vara och att det inte heller finns någon egentlig ledning i förarbetena. I sammanhanget kan dock noteras att Europarådets kommitté mot tortyr (CPT) har ansett att målsättningen är att alla intagna, dvs. också de i häkte, ska ges möjlighet att tillbringa åtminstone åtta timmar per dag utanför cell och i samband med det kunna delta i meningsfulla aktiviteter av skiftande slag. (Se JO 2024 s. 126 och CPT:s rapport till Sveriges regering den 17 februari 2016, CPT/Inf [2016] 1, p. 53.)

Som jag ser det kan Kriminalvårdens resursbrist inte ursäktas en så omfattande begränsning av gemensamhetsvistelse för intagna utan restriktioner som det nu är fråga om. Häktet Sollentuna förtjänar kritik för detta.

Vad som i övrigt kommit fram i ärendet leder inte till några yttranden från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av stf JO Karin Almgren. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Reb Kerstinsdotter har föredragit ärendet och byråchefen Johan Thorblad har deltagit i beredningen.